

فؤادتوحیدی پژوهشگر موسیقی بومی کرمان درباره حضور زنان در موسیقی نواحی می‌گوید: «تمامی ژانرهای موسیقی بدون حضور زنان ناقص و الکن هستند. موسیقی نواحی و بومی ایران هم از این قاعده خارج نیست. در تمام قسمت‌های موسیقی نواحی زن‌ها شرکت داشته و دارند اما امکان دارد تعصبات خشک وبی‌معنی، حضور زنان را در بعضی قسمت‌ها کم‌رنگ کرده باشد.»

وی ادامه داد: «زن‌ها در لالایی خوانی، سوگ خوانی، رقص‌های محلی، روایت‌های حماسی، منظومه خوانی، شاد آواها و موسیقی کارحضور بسیار تأثیرگذاری دارند. برای مثال در موسیقی نواحی کرمان مانند سایر نواحی کشور، لالایی‌ها بیشتر توسط زنان اجرا می‌شود. درسوگ خوانی‌ها هم حضور زن‌ها بیش از مردان است. مانند «مورک خوانی» که در استان کرمان فقط توسط زن‌ها اجرا می‌شود علاوه بر آن رقص‌هایی در موسیقی نواحی کرمان وجود دارد که منحصرأ توسط زن‌ها اجرا می‌شود مانند کلاچنیک، دستمال پرونی، دستمال بازی و شیلی. در حماسه خوانی هم من نمونه‌های بسیاری از آنها را صدای خانم‌ها ضبط کرده ام، به‌عنوان مثال آوازها و ترانه‌های مهدی جان، کامران، احمد یزدان پناه، عیسی خان، کلی سف، گیسگل و در منظومه خوانی هم به‌همین شکل. منظومه‌هایی مانند خرم و زیبا، دارا وندار، کوروغلی، برادر، برادر، گرگ لنگ و... با صدای زنان اجرا می‌شود.»

■ **پیدایش یک آیین موسیقایی توسط زنان کرمانی**
توحیدی با اشاره به پیدایش «دهو خوانی» توسط یک زن کرمانی می‌گوید: «در دهو خوانی‌ها هم نوعی وجود دارد به نام دهو زهرا که اصلاً پیدایش آن توسط یک زن رقم خورده و هنوز هم بیشتر زنان آن را اجرا می‌کنند. در آیین‌های شادمانی هم سهم زنان بسیار زیاد است و بعضی از آوازها مانند آوادون خوانی و نباتم منحصرأ توسط خانم‌ها اجرا می‌شود. البته در قسمت‌های دیگر شاد آواها هم، حضور زنان پررنگ است. کللو یا همان کل کشیدن هم فقط توسط خانم‌ها انجام می‌گیرد. در موسیقی کار هم زنان در نقش خوانی‌ها، آوازهای چوپانی و ساربابی، ترانه‌هایی مثل مشک زنی، دوغ زنی و گندم پاک کنی حضور بیشتری نسبت به مردان دارند.»

■ **زنان، روایتگر موسیقی مذهبی بوشهر**

در جوامع گذشته موسیقی در همه مناطق به‌عنوان بخشی از زندگی مردم تعریف شده و از عناصری است که هر روزه با آن سرو و کار داشتند، در واقع این هنر از نظر **محمدرضا بلادی** کاربردی داشته و از منظر این پژوهشگر، مرزی بین آوازها و موسیقی زنانه و مردانه وجود نداشته است. این پژوهشگر موسیقی بومی بوشهر نیز معتقد است: «موسیقی در تمان شئون زندگی همانند متن زندگی در قالب آوازها یا سازها به‌صورت کاربردی نقش داشته است بنابراین از این منظر فرقی بین زن و مرد نیست همان‌طور که مردها در زندگی و امور روزمره‌شان با انواع کارها و مشغولیات روزانه سر و کار داشتند و به اقتضای همان کار، موسیقی خاصی به‌صورت آواز یا ساز می‌نواختند یا نواای خاصی را حین کار زمزمه می‌کردند، زنان نیز به همین صورت بوده‌اند. به‌عنوان مثال هنگام آسیاب کردن گندم یا آرام کردن فرزند خود و خواباندن، موسیقی مخصوصی را می‌خواندند اما با توجه به بافت مذهبی یا اجتماعی یا تفاوت‌هایی که از حیث باورهای اجتماعی و سنت‌ها وجود داشته، ممکن است در بعضی مواقع و در برخی جامعه‌ها نقش یکی از ااین دوزان یا مرد) پررنگ‌تر و کم‌رنگ‌تر بوده باشد.»

بر اساس نظرات کارشناسان و پژوهشگران موسیقی، زنان در مناطق مختلف فقط محدود به لالایی‌ها یا موسیقی‌های کار نمی‌شوند بلکه در تمامی ابعاد زندگی روستائیشان که موسیقی جزو جدانشدنی از زندگی‌شان است، صدای زنان در کنار مردان جریان دارد. به‌عنوان مثال در موسیقی بوشهر چیزی که امروزه تحت عنوان موسیقی بانوان بر جای مانده، هم درموسیقی مذهبی است و هم در موسیقی‌های شادمانه. محمدرضا بلادی در این زمینه می‌گوید: «در بوشهر شکل خاصی از عزاداری وجود دارد که ویژه خانم‌ها است، درواقع نقطه مقارن آن چیزی که مردها در موسیقی عزاداری یا آن می‌پردازند، در موسیقی عزاداری بانوان هم می‌توان دید. البته بعضی مواقع درموسیقی مردان هم فقط و فقط بانوان نقش آفرینی می‌کنند مانند «بیت خوانی». اما به‌طورکلی در مراسم‌ها و آیین‌های زنانه، تنها خانم‌ها می‌خوانند و اجرا می‌کنند و در گذشته چنین بوده که زنان محافل خودشان را داشتند و در بعضی مناطق زن محفل مردان و زنان هم‌زمان با هم اجرا می‌شده و در کنار هم بوده‌اند، ولیکن غالباً محفل بانوان جدا بوده و موسیقی و نوع موسیقی هم که داشتند متفاوت بوده است.»

او با اشاره به تفاوت‌های موسیقی‌های اجرا شده در بوشهر توسط زنان و مردان می‌گوید: «نوع موسیقی که در گذشته بانوان اجرا می‌کردند با عواطف و حالت‌ها و روحيات بانوان سازگار بوده درصورتی که موسیقی که مردها اجرا می‌کردند چه سازی و چه موسیقی کار، مبتنی بر روحیات و حالت‌های مردانه بوده که البته خیلی از آنها هم به رخ کشیدن قدرت یا همراه با حرکات نمایشی است، مانند موسیقی یزله که مردان رشادت‌ها و توانایی‌های مردانه را حین اجرای نمایش یزله با چوب بازی و... به نمایش می‌گذاشتند.»

■ **تنوع آوازهای زنانه در بوشهر**

در گذشته‌های دور که متأسفانه اسنادی از موسیقی هایشان در دسترس نیست، با توجه به داشته‌های امروزمان قطعاً تنوع آوازهای زنانه به نسبت امروز بیشتر بوده، مخصوصاً در مناطق جنوبی کشور که در مجاورت شهرها و بنادر همسایه قرار دارند. محمدرضا بلادی سرپرست گروه موسیقی «لیمر» در این باره می‌گوید: «آن چیزی که در تحقیقات میدانی نصیب مان می‌شود این بوده که بانوان از نظر نوازندگی در گذشته دایره می‌نواختند مانند آیین‌هایی

بررسی نقش زنان در موسیقی نواحی ایران

در گفت‌وگو با علی مغازه‌ای، محمدرضا بلادی و فؤاد توحیدی

ققنوس‌ها همیشه

از خاکستر بر می‌خیزند

آیین عزاداری عاشورا روستای موشمی سفلی از توابع بخش مارگون در شهرستان بویراحمد

“

تازمانی که زنان از جانب فرهنگ داخلی و منطقه‌ای چه سیاسی و اجتماعی احساس امنیت نکنند و دائماً نگران اجرای موسیقی باشند به سختی حاضر می‌شوند در جشنواره‌ها حضور پیدا کنند، بنابراین باید برای فعالیت زنان در موسیقی امنیتی ایجاد شود تا آنها نیز فعالیت کنند

”

محمدرضا بلادی

نگاه به موسیقی زنان متناسب با زمان و بافت اجتماعی متفاوت بوده، یعنی ممکن است در یک مقطعی واکنش برانگیز بوده و واکنش منفی آن جامعه را در پی داشته باشد ولی کلا چنین نبوده خصوصاً در جامعه‌های کوچک‌تر این فضا بسیار خودمانی انجام شده، گویا یک عنصر خودی است و نسبت به آن واکنش منفی نداشتند

“

فواد توحیدی

تمامی ژانرهای موسیقی بدون حضور زنان ناقص و الکن هستند. موسیقی نواحی و بومی ایران هم از این قاعده خارج نیست. در تمام قسمت‌های موسیقی نواحی زن‌ها شرکت داشته و دارند اما امکان دارد تعصبات خشک و بی‌معنی، حضور زنان را در بعضی قسمت‌ها کم‌رنگ کرده باشد

■ پنجشنبه ۱۸ دی ۱۳۹۹

■ سال بیست‌وششم

■ شماره ۷۵۳۷

۱۵

موسیقی

به فرهنگ هر منطقه بستگی دارد به‌عنوان مثال در بلوچستان نوازنده زن دیده نمی‌شود ولی بی‌تردید بوده. به‌طور کلی آنچه مادریاره موسیقی اقوام صحبت می‌کنیم در توان و میدان دید محدود ماست که در گذشته اجرای بسیاری داشتند و تمام شده و آنچه امروزه ارزیابی می‌کنیم براساس ضبط شده هایمان است. هر چند بسیار در ظاهر و عمل گویی موسیقی زنان در مناطق حذف شده اما در درون مایه موسیقی هرگز حذف شدنی نیست.»

■ **موسیقی بومی باید بازتولید شود**

آنچه امروزه از موسیقی بومی ایران در دست است تنها بخش کمی از گنجینه عظیم این سبک از موسیقی است چرا که سالیان سال است بواسطه کم توجهی و عدم سرمایه‌گذاری بخش دولتی به این نوع موسیقی، آن‌طور که باید ضبط‌هایی از موسیقی ارزشمند نواحی ایران صورت نگرفته و هرچه در دست است تلاش فردی پژوهشگران این عرصه است که با هزینه و دغدغه شخصی اقدام به این کار کرده اند؛ از محمدرضا درویشی به‌عنوان پیشکسوت موسیقی که عمر طولانی در این زمینه صرف کرده تا دیگر پژوهشگرانی که بدون حمایت دولتی آثار بسیاری را ثبت و ضبط کرده‌اند.»

محمدرضا بلادی با اشاره به اینکه بخشی از موسیقی بومی در حافظه مردم وجود دارد، گفت: «متأسفانه اگر دیراقدام کنیم بخشی از این ژانر فراموش می‌شود چه بسا که بسیاری از آنها فراموش شده‌اند بخصوص بخشی که کاربردش را از دست می‌دهد یا اینکه در سایر اقوام ادغام شده یا تغییر در بافت اجتماعی داشته است و با توجه به یکی شدن فرهنگ‌ها چیزهای دیگری جایگزین اش می‌شود بنابراین تا به امروز مقداری در این زمینه کوتاهی شده به‌همین دلیل نیاز به کار بیشتری است. به‌عنوان مثال در بوشهر نیمه‌ها یا آوازهای دریایی کاربردش را از دست داده و اگر امروزه اندکی از آن می‌دانیم بواسطه چیزهایی است که در حافظه‌ها بوده یا توسط هنرمندان بازسازی شده و در حال حاضر به‌عنوان موسیقی از آن اجرا می‌شود. یا سنج و دسمام که موضوعیت کاربردی اش زمانی به‌عنوان اعلان خبر بوده ولی امروزه تبدیل به سنت شده چرا که کارایی اصلی خود را از دست داده و مردم به‌عنوان بخشی از عزاداری آن را اجرا می‌کنند.»

او اظهار کرد: «در شرایط کنونی باید هنرمندان، پژوهشگران و مراکز فرهنگی و متولی موسیقی به‌صورت سازمان یافته جدیت بیشتری به خرج دهند و تنها به ثبت و ضبط این آواها بسنده نکنند بلکه با بازسازی این آثار اقدام به تولید مجدد کنند و به سمع مردم برسانند و مطمئناً بواسطه اینکه این موسیقی با اصل اجتماع و فرهنگ جامعه عجین است مورد توجه مردم هم قرار می‌گیرد و جایگاه خودش را حفظ می‌کند و قطعاً وقتی به‌صورت سازمان یافته و مدون جمع‌آوری و ارائه شود مورد استقبال هم قرار خواهد گرفت.»

■ **ایجاد امنیت برای حضور زنان در اجراهای صحنه‌ای**
طی دهه‌های گذشته بواسطه برگرایی جشنواره‌های متعدد برای موسیقی نواحی ایران، این سبک از موسیقی توانسته بیشتر به مخاطب عام معرفی شود و روایان آن نیز فضای دیگری غیر از فضای محلی خود برای ارائه هنرشان پیدا کردند. هرچند که برگزاری جشنواره‌ها در دوره‌هایی مشکلاتی به‌همراه داشته و برخی موسیقیدانان و پژوهشگران بر این باور بودند که برگزاری چنین جشنواره‌هایی نه تنها به شناساندن موسیقی بومی کمک می‌کند بلکه با شهری شدن آن، ویژگی روستایی و قومیتی‌اش را از دست می‌دهد اما هرچه هست توجه بخش دولتی و خصوصی به این موسیقی است که باید مغتنم شمرده شود. با نگاهی که بر برگزاری جشنواره موسیقی نواحی، جشنواره آینه دار و بخش نواحی جشنواره موسیقی فجر درمی‌یابیم که زنان همبای مردان در اجراهای صحنه‌ای حضور داشتند و این مسأله به نوع توجه و نگاه مدیران جشنواره‌ها برمی‌گردد. فؤاد توحیدی که دبیری جشنواره موسیقی نواحی کرمان را برعهده داشته در این باره گفت: «معمولاً سیستم‌گذاری جشنواره‌ها توسط دبیر جشنواره تعیین می‌شود. تمام دبیران جشنواره‌های نواحی کشور کاملاً موافق حضور زنان در جشنواره بوده‌اند و هیچ دورای بدون حضور آنها برگزار نشده است.»

علی مغازه‌ای درباره اجرای جشنواره موسیقی

آینه‌دار در این خصوص معتقد است: «تازمانی که

زنان از جانب فرهنگ داخلی و منطقه‌ای چه سیاسی

و اجتماعی احساس امنیت نکنند و دائماً نگران

اجرای موسیقی باشند به سختی حاضر می‌شوند

در جشنواره‌ها حضور پیدا کنند، بنابراین باید برای

فعالیت زنان در موسیقی امنیتی ایجاد شود تا آنها نیز

فعالیت کنند.»

■ **موسیقی نواحی هیچگاه نابود نمی‌شود**

با تغییر سبک و مدرنیزه شدن زندگی، تغییر درنگرش و توجه نسل جوان به موسیقی نواحی ایران نیز ایجاد شده به‌گونه‌ای که در برخی مناطق نسل سومی‌ها کمترین توجه را به موسیقی اجدادی‌شان دارند و بیشتر به سمت سازها و موسیقی‌های عامه‌پسند روی آورده‌اند، اما در این میان نمی‌توان از نقش رسانه‌ها در تشویق جوانان به موسیقی بومی چشم‌پوشی کرد به‌طوری که علی مغازه‌ای دراین باره می‌گوید: «زنان در نسل جدید به مدد دیده شدن در رسانه‌ها خصوصاً رسانه‌های اجتماعی خیلی تشویق و علاقه‌مند شدند و سنی دارند که استعدادشان را بروز دهند.»

فؤاد توحیدی نیز با اشاره به نگرانی خود از بی‌توجهی نسل جوان به موسیقی بومی ایران می‌گوید: «ققنوس‌ها همیشه از خاکستر بر می‌خیزند. اوایل همیشه از نابودی موسیقی نواحی هراس داشتیم اما چند سال است با توجه بیشتر به این حقیقت رسیده‌ام موسیقی نواحی و تمامی ژانرهایش هیچگاه نابود نمی‌شود بلکه خود را به روز می‌کند و این مساله دلیل بقای چند هزارساله این هنر است. نسل سوم هم کار خودش را خوب بلد است.»

در جنوب ایران علاوه بر این آیین‌هایی که به‌صورت معمول در مناطق دیگر وجود دارد و کاربردی هم استفاده می‌شود، در آیین‌های بومی‌مان مانند زار شمال ایران موسیقی شالیکاری کاملاً زنانه است. به‌طور کلی ازدید بنده موسیقی زن است یعنی جان مایه‌اش زن است و می‌تواند راوی اش زن یا مرد باشد. به عقیده من خصلت‌های موسیقی اقوام، موسیقی سنتی ایران یا کلاسیک، طبع و روحیاتش بسیار زنانه است البته بدان معنا نیست که با منطق جنسیتی برخورد می‌کنیم، درست مانند تواناییه یا ساختار جنجره است. درواقع بهتر است بگوییم موسیقی ایران در ساخت و ساحت زنانه است، گویی یک زبان زنانه است و البته در مقایسه با آن ممکن است درجنس موسیقی داشته

باشیم که مردانه به‌نظر برسد مثل موسیقی روسیه.»

■ **شان و منزلت صدای زن در آیین‌های سنتی**

موسیقی جریان سیال در زندگی اقوام ایرانی است و جزء لانفک روزمرگی هایشان است. از تولد تا مرگ گرفته تا غم و شادی و جشن و عزرا، درواقع نمی‌توان نقش پررنگ موسیقی را در میان زنان و مردان مناطق مختلف ایران نادیده گرفت، اما مسأله مهم‌تر نگاه عمومی مردمان یک جامعه نسبت به صدای زنان است، چرا که این نگاه می‌تواند باعث بروز و پیشرفت و ماندگاری یا عدم آن شود.

محمدرضا بلادی که طی سال‌های اخیر معرف موسیقی بوشهر در خارج از ایران بوده در این باره معتقد است: «نوع نگاه به موسیقی زنان متناسب با زمان و بافت اجتماعی متفاوت بوده، یعنی ممکن است در یک مقطعی واکنش برانگیز بوده و واکنش منفی آن جامعه را در پی داشته باشد ولی کلا چنین نبوده خصوصاً در جامعه‌های کوچک‌تر این فضا بسیار خودمانی انجام شده، گویا یک عنصر خودی است و نسبت به آن واکنش منفی نداشتند و انواع و اقسام این آوازهای زنانه حتی در موسیقی مذهبی با بیت خوانی یا در تعزیه توسط زنان انجام شده و هیچ محدودیتی هم نداشته است. در بقیه شئون زندگی هم در بسیاری از آیین‌ها از صدای زن استفاده شده.

فؤاد توحیدی نیز با اشاره به اینکه نوع نگاه در مناطق مختلف متفاوت است، گفت: «امکان دارد تفاوت نوع نگاه مردان به این موضوع در بین دو همسایه هم متفاوت باشد. پنجاه درصد موسیقی ما مدیون حضور زنان است که با حذف آنها نیمی از داشته هایمان را نادیده گرفته‌ایم.»

علی مغازه‌ای نیز معتقد است: «تردید نیست موسیقی درمیان زنان بسیار رواج داشته که به امروز رسیده است و البته نوع نگاه به خواندن و نواختن زنان